PADAVIDHANA

The Adyar Library Pamphlet Series—No. 22

PĀDAVIDHĀNA

OF

S'AUNAKA

WITH AN ANONYMOUS COMMENTARY

ENTITLED THE PĀDAVIDHĀNABHĀṢYA

EDITED BY

H. G. NARAHARI, M.A., M.LITT.,

Adyar Library

(*Reprint from the Adyar Library Bulletin, Vols. XIII and XIV*)

THE ADYAR LIBRARY

1950

FOREWORD

THE *Pādavidhāna* is a very short work dealing with the division of the *Ṛgvedic* stanzas into their *Pādas* or lines. It is not a complete index; it deals only with the *Pādas* where there are difficulties in dividing the stanzas into *Pādas*. The prosody of the *Ṛgveda* is a subject that has yet to be properly investigated. The main principles of the prosody have to be ascertained. There is something more than the number of syllables in a line or in a whole verse.

The late Professor A. A. Macdonell had an idea of printing the work; but he did not undertake the work owing to the insufficient nature of the manuscript material. Mr. H. G. Narahari, a former student of mine in the University of Madras and a member of the Adyar Library staff, has now made use of all the manuscripts available and prepared an edition of this small work with a commentary. Since the manuscript material is defective, it cannot be said that the edition is perfect; but he has done his best to prepare an edition that is creditable to a young scholar. He has presented all the material necessary for making use of the work and, wherever he has made changes in the manuscript material, the original has been given as foot-notes.

I have myself done some work in the field of Vedic Prosody, and, as such, this edition is of particular interest to me.

C. KUNHAN RAJA

INTRODUCTION

We have it on the testimony of Ṣaḍgurus'iṣya[1] that Kātyāyana is not the first author of an index (*anukramaṇī*) to the Ṛgveda and that, before him, S'aunaka, his teacher, had composed not less than *ten* indices for the preservation of this Veda. These are (1) Ārṣānukramaṇī, (2) Chandonukramaṇī, (3) Daivatānukramaṇī, (4) Anuvākānukramaṇī, (5) Sūktānukramaṇī, (6) Ṛgvidhāna, (7) Pādavidhāna, (8) Bṛhaddevatā, (9) Prātis'ākhya,[2] (10) Smārta work :

शौनकीया दशग्रन्थास्तदा ऋग्वेदगुप्तये ।
आर्ष्यनुक्रमणीत्याद्या छान्दसी दैवती तथा ॥
अनुवाकानुक्रमणी सूक्तानुक्रमणी तथा ।
ऋक्पादयोर्विधाने च बार्हद्दैवतमेव च ॥
प्रातिशाख्यं शौनकीयं स्मार्तं दशममुच्यते ।

Of these, the *fourth*, with the *vṛtti* thereon by Ṣaḍgurusiṣya, was first published in 1886 by A. A. Macdonell as an Appendix to his edition of the *Sarvānukramaṇī*[3] of Kātyāyana. This *Anukramaṇī* (Index) was edited again in 1892, this time by

[1] Introduction to his commentary (*Vedārthadīpikā*) on the *Sarvānukramaṇī* of Kātyāyana (Bodleian MS., Wilson 379), cited by F. Max Müller, *History of Ancient Sanskrit Literature*, II Edn., London, 1860, p. 238.

[2] This must be the *Ṛgvedaprātis'ākhya* of which many editions are known.

[3] Ed. with the commentary of Ṣaḍgurus'iṣya by A. A. Macdonell (*Anecdota Oxoniensia*, Oxford, 1886).

Rajendralal Mitra, as the last of the *three* Appendices to his edition of the *Bṛhaddevatā*,[1] *eighth* in the list under consideration, the two earlier Appendices giving respectively the texts of the *Ārṣānukramaṇī* and the *Chandonukramaṇī*, the *first two* Indices in the list. The *third* is known only by citations from Ṣaḍguruśiṣya[2] and the *fifth* is as yet merely a name. Printed editions of the *sixth* and *ninth* are well-known. Concerning the *tenth* we have the evidence of Ṣaḍguruśiṣya[3] to the effect that it was destroyed by the author himself in favour of his favourite pupil Āśvalāyana:

सहस्रखण्डं स्वकृतं सूत्रं ब्राह्मणसंनिभम् ।
शिष्याश्वलायनप्रीत्यै शौनकेन विपाटितम् ॥

The *seventh* of these Indices, the *Pādavidhāna* is essentially an Index of the *Pratīkas* of 379 or 381 *Pādas*,[4] adjudged at that time the most difficult in the Ṛgveda. And since, in the Veda, it is the number of syllables that is contained in the *pāda* of a particular verse that determines its metre, the work can also serve as a traditional and as such authoritative treatise devoted to the explanation of the nature of some of the highly complicated metres of the Veda. The authenticity and value of the work is apparent

[1] *Bibliotheca Indica*, Calcutta, 1892; the text was re-edited and translated by A. A Macdonell (Harvard Oriental Series, Vols. 5 & 6) in 1904.

[2] In his commentary on the *Sarvānukramaṇī* (Ed. by Macdonell, p. 97 f.)

[3] Max Müller, *op. cit.*, p. 238.

[4] The number of the *pādas* has to be given this way because the Adyar MS. omits *three* of the *pādas* given by the Calcutta MS., but adds *one* which is its own.

from the fact that *five* verses from it also are cited[1] by Ṣaḍguruś'iṣya in the *Vedārthadīpikā*, his famous commentary on the *Sarvānukramaṇī* of Kātyāyana :

पादाश्चानुक्रमण्यन्तरसिद्धा उच्यन्ते—

पादा अतिजगत्यां तु त्रयो द्वादशकाः परौ ।
अष्टकौ शक्करीपादाः सप्तैवाष्टाक्षरास्तु ते ॥
अतिशाक्करपादौ द्वावादितः षोडशाक्षरौ ।
जागतोऽथाष्टकावष्टिपादाः षोडशकास्त्रयः ॥
अष्टकौ चात्यष्टिपादौ जागतौ चाष्टकास्त्रयः ।
जागतश्चाष्टकश्चाथ धृतिपादास्तु जागतौ ॥
पादास्त्रयोऽष्टकाश्चाथ षोडशाक्षर एव च ।
अष्टकश्चाथातिधृतौ द्वौ पादौ जागतौ ततः ॥
त्रयोऽष्टका जागतश्च तथाष्टाक्षरकावपि ।
पूर्वसप्तकपादास्तु प्रसङ्गात्स्वयमीरिताः ॥

It is very likely this circumstance that attracted, the work *over* sixty years ago, to the attention of the late Professor Macdonell of the Oxford University. *Two* MSS. of the *Anukramaṇī* were available to him, the one deposited at the Commonwealth Relations Office Library,[2] London, and the other at the Library of the Asiatic Society of Bengal, Calcutta ; of the former Macdonell could make use of, not only the original MS. (*Burnell* 205*d*), but also Burnell's description of it ; and, of the latter Rajendralal Mitra supplied him with a copy. But the entire material at the disposal

[1] *op. cit.*, p. 75.
[2] This is the India Office Library of old.

of Macdonell[1] was not sufficient to help him discover "on what principle this *anukramaṇī* is based."

In the Adyar Library it was my good luck to discover, some time ago, a *third* MS. of the work which had remained unnoticed till then and which contains also an anonymous *bhāṣya* on the text, *Pāda-vidhānabhāṣya* by name. The result is that I happen to edit now, for the *first* time, both the *Pādavidhāna* and its *bhāṣya*, though it is true that the text at least is known to exist for quite a long time now. While the text gives only the *pratīkas* of some *pādas*, the *bhāṣya* elaborates, arranges and enumerates them. In the entire commentary there is but one[2] explanatory line. *Three* Appendices are attached at the end : the first of these is an index of the verses in the text, the second of metres examined, and the last of the *pādas* discussed both in the text and in the commentary.

Of *four* MSS. known of the work *three* have now been used in the preparation of what is its *editio princeps*. They are :

1. *A* : a highly damaged palm-leaf MS. deposited in the Adyar Library with the shelf-number XXVIII. G. 53. It is described under the number 897 in the *Descriptive Catalogue of Sanskrit MSS.*[3] in the Library. The MS. contains 9 folia and is written in Telugu characters. Size, $14\frac{1}{2}'' \times 1\frac{1}{5}''$. Lines, 8 in a page. The text of the *Pādavidhāna* begins only in the

[1] *Preface* to his edition of the *Sarvānukramaṇī* of Kātyāyana, p. vii.

[2] See p. 19, *infra*.

[3] Vol I, 1942, p. 300 f.

middle of fol. *2a* and ends on fol. *3a*. This is followed immediately by the anonymous gloss on the text, called the *Pādavidhānabhāṣya*, which begins on fol. *3b* and occupies *two* more folia. The remaining folia give the commentary (*bhāṣya*) by Ṣaḍgurus'iṣya on the *Anuvākānukramaṇī* with the text of which our codex opens. Nearly half the codex is broken into two, and, even otherwise, a correct line is a rare phenomenon here. It would thus be no exaggeration to say that the MS. is as corrupt as it is injured.

2. *B*: the text-portion of the MS. in the Library of the Asiatic Society of Bengal, Calcutta, described by Rajendralal Mitra under the number 4245 in his *Notices of Sanskrit MSS.*[1] in the Library. This is a paper MS. containing 3 folia and written in Devanagari in a medium hand. Size, $12\frac{3}{8}'' \times 4\frac{4}{8}.''$ Lines, 11 in a page. A thick card-board at either end has proved a great protection to the MS. This codex is a curious jumble of the text and commentary which are given separately by A. Both together go here by the name of *Pādavidhānānukramaṇī*. This is the best of the *three* MSS. available to me. Corruptions here are very few.

C: the portion of the above MS. giving the commentary (*bhāṣya*) on the text. This must be the "kind of commentary"[2] with a copy of which Rajendralal Mitra supplied Professor Macdonell. The text, entitled the *Pādavidhāna*, mentioned[3]

[1] Vol. X,1892, p. 335 f.
[2] Macdonell, *loc. cit.*
[3] *Ibid.*

with this commentary, has not been available to me.

3. L: a 17th century palm-leaf MS. deposited at the Commonwealth Relations Office Library, London, with the shelf-number *Burnell* 205*d* and described under the number 4239 in the *Catalogue* of the Library published by Keith and Thomas in 1935. The codex which is written in Grantha characters in a cursory hand, contains *seven* works in all, our text, called here the *Pādānukramaṇī*, being the *third* of them. The *second* of these works, the *Ṛgvedaprātis'ākhya*, is virtually concluded on fol. 143. Only its final colophon, *Ṛgvedaprātis'ākhyaṁ samāptam*, is carried on to the next folio (no. 144*a*) on which our text begins and occupies the *five* succeeding folia. Size, 14½″ × 1.″ Lines 4 in a page. The wooden-boards both sides have helped the preservation of the MS. which is eminently usable even now. The verses cited by Ṣaḍgurus'iṣya referred to above are all found in this MS. in the introductory portion. But the MS. is as corrupt as the Adyar MS., and many of its folia are worm-eaten. It is this MS. which Professor Macdonell had on hand when he was first attracted to the present work.

This entire MSS. material has not obviated the necessity, as the foot-notes at the bottom of each page show, of using, very often, my own independent judgment. Though the text is known to exist for full sixty years and more, it has not yet seen the light of day. My endeavour now is to give as readable an

edition of it as the material on hand allows me. With the availability of new and better MSS. an improved edition should not be impossible.

An endeavour like this involving the use of MSS. deposited, not only in more than one place in this country, but also in far off London, is quite naturally incapable of accomplishment single-handed. My foremost gratitude in this respect is towards Capt. Srinivasamurti, Director of the Adyar Library, whose interest in the work made him borrow, for my use, MSS. of it in the keeping of the Commonwealth Relations Office Library, London, and of the Library of the Asiatic Society of Bengal, Calcutta. I know that it is impossible for me ever to thank adequately my Professor, Dr. C. Kunhan Raja, whose advice and encouragement in my literary endeavours, for nearly a decade and a half now, I count among the greatest fortunes in my life. As Editor of the *Adyar Library Bulletin*, he allowed me the necessary space in the Journal and, as Professor, helped me solve many a knotty problem in the course of my encounter with *three* corrupt MSS. of a difficult but important Vedic text. Pandit N. Ramachandra Bhat, not only made a Devanāgarī transcript of the original MS. in the Library, but also assisted me in the revision of the proofs. I am extremely grateful to him and to the Vasanta Press whose responsibility in bringing out a neat edition of a complicated Vedic work is obvious.

Adyar Library, H. G. NARAHARI
March 19, 1950

पादविधानम्

शौनकप्रणीतम्

हरिः ओम्

[1] I. योऽसावासीद्भृगुश्रेष्ठः
शौनको नाम भास्करः ।
अज्ञानध्वान्तनाशाय
वन्दे तत्पादपङ्कजम् ॥ १ ॥
श्रुतिस्मृतिनदीपूर्णं
शास्त्रकल्लोलसंकुलम् ।
विष्णुभक्तिमहापोतं
वन्देऽहं शौनकार्णवम् ॥ २ ॥
पादा अतिजगत्यां तु
त्रयो द्वादशकाः परौ ।
अष्टकौ[2] शक्करीपादाः[3]
सप्तैवाष्टाक्षरास्तु ते ॥ ३ ॥

[1] This entire section is given only by L.

[2] MS. has अष्टौ only which is incorrect metrically. In this verse and in others in this section I adopt the readings given by Ṣaḍguruśiṣya's commentary on the *Sarvānukramaṇī* of Kātyāyana (Oxford, 1886, p. 75).

[3] MS. wrongly reads पादः.

अतिशाक्करपादौ
द्वावादितः षोडशाक्षरौ ।
जागतोऽथाष्टकावष्टि-
पादाः षोडशकास्त्रयः ॥ ४ ॥
अष्टकौ[1] चात्यष्टिपादौ[2]
जागतौ चाष्टकास्त्रयः ।
जागतश्चाष्टकश्चाथ
धृतिपादास्तु जागतौ ॥ ५ ॥
पादास्त्रयोऽष्टकाश्चाथ[3]
षोडशाक्षर[4] एव च ।
अष्टकश्चाथातिधृतौ
द्वौ पादौ जागतौ ततः[5] ॥ ६ ॥
त्रयोऽष्टका जागतश्च
तथाष्टाक्षरकावपि[6] ।
पूर्वसप्तकपादा[7]स्तु
प्रसङ्गात्स्वयमीरिताः ॥ ७ ॥

तत्रातिजगत्याद्य[8]तिधृत्यन्तोदाहरणानि[9] प्रदश्यन्ते । अतिजगती । प्र वो महे मतयो[10] । शक्करी । प्रो ष्वस्मै[11] । अतिशक्करी । साकं जातः

[1] MS. reads अष्टौ which is metrically insufficient.
[2] MS. wrongly reads पादा. [3] MS. wrongly has श्चात्रऽथ.
[4] MS. wrongly has षोडशक. [5] MS. जागतष्षोडशाक्षरः.
[6] MS. तथैवाष्टक इत्यपि. [7] This letter missing in the MS.
[8] MS. reads only जगत्यति ; I adopt here the reading of Ṣaḍguruśiṣya (*op. cit.*, p. 76).
[9] MS. wrongly reads उदाहरणाः.
[10] RV. V. 87. 1*a*. [11] RV. X. 133. 1*a*.

क्रतुना[1] । अष्टिः । त्रिकद्रुकेषु महिषः[2] । अत्यष्टिः । अग्निं होतारं मन्ये । [3]धृतिः । अवर्मह इन्द्र दादृहि[4] । अतिधृतिः । स हि शर्धो न मारुतं[5] ।

II. ऋक्षु पादाः सांशयिका भवन्ति
दुराम्नाताश्चापि भवन्ति केचित् ।
तदनु संदृश्येदं निबोधता-
चार्येण शौनकेनेङ्गितं यत् ॥ ८ ॥

ऋतेन मित्रावरुणा[6], युवाकवस्सुताः, स चा, वरुण श्रुधी चाष्टिनः । द्वादशिन उपस्थ आ, अस्ति हि ते, कण्वतमः, उषा इयं, चक्षसे जगत्, जीवनं त्वे, पुरः, गिरः सघत् ।

त्रैष्टुभाद्याः[7] सूनवे रोदसी[8], दम[9] आँ, अभ्रिगव ओहं, दस्म वि[10] वः, सहीयसे सचा, दिवे कः, अभिमातिनमप, स्वधीतिवान् पव्या, रौहिणं वि[11], आयेजे पिता, अवतादा, दुरः पृच्छेत्, दावन[12] आ, सुश्रोतुः, जग्मुषीरा, विरुक्मता, सुष्टुत स्रिधः, दादृहि श्रुधी नः, अद्रिभिर्युवम् ।

जागतौ प्रथमौ पादौ
पादष्षष्ठस्तथैव च ।
अष्टकास्त्वितरे पादाः
पारुच्छेपीषु प्रायशः ॥ ९ ॥

[1] RV. II. 22. 3*a*. [2] RV. II. 22. 1*a*. [3] RV. I. 127. 1*a*.
[4] RV. I. 133. 6*a*. [5] RV. I. 127. 6*a*. [6] मित्रावरुणौ, L.
[7] A wrongly reads यान्.
[8] After this both A and L have a redundant च.
[9] A wrongly reads अदम.
[10] This and the previous letter missing in L.
[11] A very corrupt here.
[12] A wrongly reads दावक; L worm-eaten here.

मामतेयः[1], कर्त्वा द्वा, विवर्तनं, वाजी स्वश्व्यं, अपतरास्मै, जोष्या भूद्रौः सूरीन्, गृणीषे, नु स्तोषं, प्रभ्वीः ॥

सूर्ये विषं चतुर्ऋचे
प्रायेणाष्टाक्षरैर्मिताः ।
द्विषळन्त्यतृतीयस्तु
तिसृषु स्यात्त्रयो दश[2] ॥ १० ॥
जगत्यस्तिस्र एताः[3] स्युः
परात्वक्षरतः पङ्क्तिः[4] ।
सूर्ये विषं तृचस्याष्टौ
त्रयोऽष्टि द्वादश एव च[5] ॥ ११ ॥

[1] Both A and L have a च after this. This is redundant in so far as the text is concerned.

[2] L very corrupt here. B has त्रयोदशः.

[3] एवा, A.

[4] परातत्परतः पङ्क्तिः; A.

[5] The verse is given by B and is metrically defective. In place of this both A and L have:

जगत्यस्तिस्र एताः स्युः या सूर्ये विषमित्यृचः ।
पादाः प्रत्यृचमेते स्युः परात्वक्षरतः पङ्क्तिः ॥

Commenting on this group of verses (RV. I. 191. 10 ff.), the *Ṛgvedānukramaṇī* of Mādhavabhaṭṭa has the following verse (VI. 4. 18):

अष्टकौ सप्तकः षट्को दशको नवकस्तथा ।
सूर्ये विषमा सजामि महापङ्क्तिं वदन्ति ताम् ॥

Sāyaṇa's comments concerning these verses are also worth recording:

'सूर्ये विषम्' इत्याद्यास्तिस्रो महापङ्क्तयः । 'अष्टकौ सप्तकः षट्को दशको नवकश्च' (अनु० १०. ३.) इत्युक्तलक्षणोपेतत्वात् । 'नवानाम्' इत्येषा त्रयोदशी महाबृहती । 'चत्वारोऽष्टका जागतश्च महाबृहती' (अनु० ९. ९.) इति ह्युक्तम् । अत्र यद्यप्यक्षराणि न्यूनानि तथापि व्यूहेन पूरणीयानि ॥

षट्पदा पञ्चपदा वा पदयोर्मध्ययोरैक्यात् । अष्टकौ सप्तकः षट्को दशको नवकश्चान्त्यम् । सूर्यमा[1] ।

त्रिकद्रुकेष्विति तृचे पादाः षोडशिनो[2] यद्देवस्य च । तृतीयोत्तरतो[3]ऽस्तु द्वादश्यः । अप इन्द्र, नमन्न्योजसा, प्रसर्स्रे अप्सु, या[4]नीमा, मयोभुना, गँ[5]व्यवः सं, अपागुदक् , गृहेभ्य आ, इषः पुरूचीः, युवाकुः, अस्मभ्यं द्विपदे, अश्वी यज्ञः ।

पादाः पञ्चाक्षरैर्मिताष्षळक्षरोत्तमा[6] ऋचः । चतुर्थश्चतुरक्षरोऽग्ने तमद्येत्यस्य[7] । सप्तम्याः[8] पञ्चकौ मुख्यौ तृतीय[9]स्सप्तको नवकश्चाष्टम्याः पञ्चकः[10] पादश्चतुष्कः सप्तकस्त्रैष्टुभश्च । नचेदन्त्यो[11]ष्णिक् । उक्थैः, शग्धिरायः, रोदसी ये, नाग्निं, महो यत , तन्वते वि, विद्युतो वि च[12] । शिरो यत् , चाकनन्त नू ते, ऊति[13]भिरव, [14]तृषाणः, नोऽवन्तु, गिरः सः, चरेम, तिरः स्वस्तिभिः, शिमीवाँ[15] अमः, ओषधीर्भोजनाय ।

प्र वो महे द्वादशकास्त्रयोऽत्र ततोष्टकौ द्वावतिजगत्यः ।

नार्वा, दळ्हा, अरमणसं येन,[16] वीळिता स्वोजः, उत सूरिः, स्थूरयोः, विश्वा, द्युम्नमा भर, तने च छर्दिः, आमिषि, विश्वजन्यं दधानान् , ऊर्म्यास्वा, वृषा, पाह्यंहसः,[17] हिमाः,[18] चित्र ऊत्या, वृहो

[1] L corrupt here.
[2] षोळशिनो, B.
[3] यो, B and L.
[4] A wrongly reads यो.
[5] A wrongly has द्व.
[6] L very corrupt here.
[7] Both A and L corrupt here.
[8] A wrongly has सप्तकाः.
[9] A wrongly has तृतयः.
[10] पञ्चमः, A.
[11] Both A and L very corrupt here.
[12] A very corrupt here.
[13] A corrupt here.
[14] L corrupt here.
[15] A corrupt.
[16] Both A and L corrupt here.
[17] Both A and L corrupt here.
[18] This letter missing in A.

वनस्पतिम् । पुरुहूताद्य, अयानु, वरं निः,[1] रयिं[2] सुवीरं, सुदासो रथं, प्रसितयस्तरन्ति तं, दम आ, मंहना महि, ईमहे वयं, यातुधानोऽस्मि, प्र त्वावतु, आसुतिः, परमज्याः, सोमपा एकः, गास्पदेभ्यः, पाकस्थामानं, शतमुष्ट्रानाम् । गृभा, वयियोः, सप्ततीनां, प्रणेता भुवत् ।

पङ्क्त्या दुच्छुना, सोभरीणां, वृथा नरः, स नो युवा, इदमिदं पुरा, इदन्यके, सुम्म्यं, सुष्ठु वार्यं, नमस्युराँ, तथेदसत् ।

चतुर्थस्त्वष्टकः पादा
जागतास्तु[3] त्रयः स्मृताः ।
त्रिष्टुभो ज्योतिष्मत्यस्ता
अग्निनेत्येकविंशतिः ॥ १२ ॥

अवितासि[4] **शाक्वरं** षट् । तासां द्वादशकौ पूर्वौ[5] । उत्तरस्यैकपाद्यस्तदा**तिजगती** हि[6] सा । अधारयन् पृतनाश्च पादान्तास्स्यु[7]स्समप्सुजित् । शचीपते सवनस्यानेद्येति च केषुचित् । **महापङ्क्तिषु** ये निष्ठाः सुन्वतो रेभतस्तथा । अश्रृणोराविथनृबाह्य उग्रपृतना, सवनस्य, यवयसि द्वे पदं, प्रयुजश्च, त्वमवसि[8], तुभ्यं कं[9], असि पूर्व्यः, देवेषु पूर्व्येति च । संभृतं वसु, अहं त्वं, अश्ववत् । **ककुभो** विशो[10] गायेति च । स्तवामहे **जगत्यां** मरुतामुत[11] ।

[1] A corrupt here.
[2] L corrupt here. A misses the entire line.
[3] A corrupt here.
[4] This letter omitted by L.
[5] A reads **पूर्वा**.
[6] A corrupt here.
[7] A has redundant **दा** before this letter.
[8] L corrupt here.
[9] L corrupt here.
[10] L reads **वशो**. The word is not clear.
[11] A corrupt here.

ये पातयन्तेऽङ्गमभि-
स्सुम्नमन्तस्तृतीयकः[1] ।
उपरिष्टा[2]द्बृहत्यो वा
सुम्नमादि[3]श्चतुर्थकः ॥ १२ ॥

उग्र नवको बृहत्या[4]स्तृतीय एकादशकः । शता, यः स्वराट्[5], शुनेषितं, स्थिरा मुरः[6], त्वे इदु, गभीर आँ, अदेव आपत्[7] । षळ[8]क्षरान्त्योऽतिथिं, दिवः, एक इत्, अभि[9]भूतरं नरम् । तस्यामेवा-मुरि[10]मुतोपरिष्टाद्[11]बृहत्यो यर्दी वृषेऽद्रुहस्तृतीयान्तौ । त्रैष्टुभः चिकिदेना वि । ककुभि शुष्मिन्पुरुहूत, इह [12]श्रुधि, रथीतमं, जरितृभ्य आ, पुरुष-न्त्योः[13], वर्णो अस्य सः, प्रणन्ति तं, वेविजान इत्, दूरके च यः, यशसा गवां, च यन्ति, स्वयशसं, यथा रथं,[14] विष्टपि मनीषिणः, मन्दना अवीवशत्,[15] अङ्ग दैव्या, चम्वोः सुतः, जज्ञानः पूतः, मना[16] हवींष्यग्नौ, रेज[17]मानं, नैव ते, सारमेयौ श्वानौ, पूर्वजेभ्यः,[18] वातस्य धुनी, भोजनमिनस्य, त्वे अपि, वक्षणास्वा, ब्रह्मणा महान्, आयेजे मनुः, क्रुमुं, वरांस्या ।

विधतो मदः प्रस्तारपङ्क्तिश्चर्षणीनां, पञ्च शता । अष्टिनो नवकोऽन्त्यः । दविद्युतन्न,[19] श्वशुराय, वर्तयते अश्रु, न्यक् । च्यावयोतये,

[1] A corrupt here.
[2] This and the two preceding letters worm-eaten in L.
[3] A corrupt here.
[4] After this, A has a redundant वा.
[5] This and the previous word missing in A. L is corrupt.
[6] This word missing in L.
[7] L corrupt here.
[8] L reads ड.
[9] L corrupt here.
[10] A very corrupt here.
[11] This letter worm-eaten in L.
[12] A corrupt here.
[13] L corrupt here.
[14] A corruptly reads यदा रदं.
[15] L corrupt here.
[16] Both A and L corrupt here.
[17] A corrupt.
[18] A has an extra च here. L is corrupt.
[19] A corrupt. The entire line missing in L.

हर्यत आ, सुमित्रादि द्वादशका[1] उपरिस्पृशं मा । चाकन्नेत्यष्टिनः[2] । **प्रस्तारपङ्क्तेः** प्रायेण चतुर्थी पञ्चमी च या तृतीयोऽष्टकश्चतुर्थः पूर्वस्यान्त्यः । तयोः तनूष्ववः, यं ते श्येनश्चारुमिति मुख्यस्तु पादः[3] । शाण्डिल्यस्ताः[4] त्रिष्टुभज्योतिष्मतीव्यूहेनाविष्टितो[5] **विष्टारपङ्क्तिः** । तुभ्यं शंसि **त्रिष्टुभः** । यस्य तेऽष्टिनो **गायत्री** सूक्ते[6] नवकस्तथा [7]वो व्रतम् । द्वैपदमित्सुदानवः ।

आचार्यतो या संस्ता[8]रपङ्क्तिराचार्यतो या संस्तारपङ्क्तिरिति स्थिताः पुरुषं तास्संशयास्सर्वसंशयाः[9] । अन्येषां च [10]दुरभ्यासो वा[11] भये [12]नोत्तरप्रश्नौ[13] । जामिभिर्मन्यन्ते पादमुपवो विश्ववेदसः[14] । अश्यावा एषमादित्यै पादादिष्वेव तत्पदम् । त . . . . . .[15] तान्ये तदर्वाञ्चत्वेत्यृगुतमाः ।

इन्द्र[16] स्वाहापि[17] वै तस्मा[18]-
निमं कामं तथा शुनम् ।
यथा वामत्रिरेवावा[19]-
मानुपूर्व्यं प्रच[20]क्षते ॥ १४ ॥

इति पादविधानं समाप्तम्[21] ।

[1] This letter in A not clear. L omits the entire line and the two following sentences.

[2] This letter, found only in A, not clear.

[3] Both A and L corrupt here.

[4] A as स्तु.

[5] A corrupt here.

[6] A corrupt.

[7] A corruptly reads तदा.

[8] L has lacunae here.

[9] A reads पुरुष्टुतास्संशयाः.

[10] A has तु here.

[11] This letter worm-eaten in L.

[12] A corruptly reads भवेये.

[13] A reads प्रश्नाः.

[14] This and the two sentences following are found only in A.

[15] This portion worm-eaten.

[16] A has इन्द्रा.

[17] A has दि.

[18] A reads चैतस्मि.

[19] A reads वोमत्रिवे वाचां.

[20] This letter missing in L.

[21] L concludes पादानुक्रमणिस्समाप्तः.

पादविधानभाष्यम्

ऋतेन मित्रावरुणौ[1]। दस्रा युवाकवः सुताः[2]। इन्द्र इद्धर्योः सचा।[3] ब्रह्म च नो वसो सचा[4]॥ १[5]॥ इमं मे वरुण श्रुधी।[6] अथ द्वादशिनः पादाः।[7] त्वं नो अग्ने पित्रोरुपस्थ आ[8]॥ २॥ रायस्पूर्धि स्वधावोऽस्ति हि ते[9]॥ ३॥ अत्राह तत्कण्व एषां कण्वतमः।[10] शतं रथेभिः सुभगोषा इयम्।[11] विश्वमस्या नानाम चक्षसे जगत्।[12] विश्वस्य हि प्राणनं जीवनं त्वे।[13] त्वं पिप्रोर्नृमणः प्रारुजः पुरः।[14] नहि त्वदन्यो गिर्वणो गिरः सघत्।[15] अथ त्रैष्टुभाद्याः। बृहती इव सूनवे रोदसी।[16] दमूना गृहपतिर्दम आँ।[17] ऋचीषमायाध्रिगव ओहम्[18]॥ ४॥ गृणानो अङ्गिरोभिर्दस्म वि वः।[19] आदीं राज्ञे न सहीयसे सचा।[20]

[1] RV. I. 2. 8*a* ; -मित्रावरुणा, A

[2] RV. I. 3. 3*a*.

[3] ,, I. 7. 2*a* ; this *pāda* not found in A.

[4] ,, I. 10. 4*c*.

[5] This and other numbers signifying the end of an *adhyāya* are found only in C.

[6] RV. I. 25. 19*a*.

[7] Not found in C.

[8] ,, I. 31. 9*a* ; A corrupt.

[9] ,, I. 36. 12*a*.

[10] RV. I. 48. 4*c*.

[11] ,, I. 48. 7*c*.

[12] ,, I. 48. 8*a*.

[13] ,, I. 48. 10*a* ; A corrupt.

[14] ,, I. 51. 5*c*.

[15] ,, I. 57. 4*c*.

[16] ,, I. 59. 4*a*.

[17] ,, I. 60. 4*c*.

[18] ,, I. 61. 1*c*.

[19] ,, I. 62. 5*a*.

[20] ,, I. 71. 4*c* ; Bloomfield (*Vedic Concordance*, Harvard University, 1906, p. 166) takes the next two letters also, सन्, in the *pāda*.

मुहे[21] यत्पित्र ईं रसं दिवे कः [22]॥ ५ ॥ बाधन्ते विश्वमभिमातिनमप ।[23] रुक्मो न चित्रः स्वधितीवान्पव्या [24]॥ ६ ॥ अहन्नहिमभिनद्रौहिणं वि [25]॥ ७ ॥ यच्छं च योश्च मनुरायेजे पिता ।[26] शुरस्यं चिदार्चत्कस्यावतादा ।[27] विद्वांसाविद्दुरः पृच्छेत् [28]॥ ८ ॥

प्रथमाष्टके पादानां निर्णयः ॥[29]

अथ द्वितीयाष्टकपादाः ।[30] प्र वः पूष्णे दावन आँ ।[31] श्रोतु नः श्रोतुरातिः सुश्रोतुः ।[32] अर्यो गिरः सद्य आ जग्मुषीरा ।[33] स हि पुरू चिदोजसा विरुक्मता ।[34] पाहि न इन्द्र सुष्टुत स्रिधः ।[35] अवमह इन्द्र दादृहि श्रुधी नः ।[36] इन्द्रवायू सुतानामद्रिभिर्युवम् [37]॥ ९ ॥ दीर्घतमा मामतेयः ।[38] धेनुः कत्वी युवशा कत्वा द्रा ।[39] निक्रमणं निषदनं विवर्तनम् ।[40] सुगव्यं नो वाजी स्वश्व्यम् [41]॥ ३ ॥ ता कर्माषतरास्मै ।[42]

[21] A wrongly reads महो.

[22] RV. I. 71. 5*a*.

[23] RV. I. 85. 3*c*.

[24] ,, I. 88. 2*c*; the last two letters of this *pāda* are omitted by A.

[25] RV. I. 103. 2*c*.

[26] RV. I. 114. 2*c*.

[27] ,, I. 116. 22*a*; A corrupt here.

[28] ,, I. 120. 2*a*.

[29] इति प्रथमाष्टकः, C.

[30] Not found in C.

[31] RV. I. 122. 5*c*.

[32] RV. I. 122 6*c*.

[33] ,, I. 122. 14*c*; Lanman ends here with जग्मुषी:

[34] ,, I. 127. 3*a*.

[35] RV. I. 129. 11*a*.

[36] RV. I. 133. 6*a*: C corrupt here.

[37] ,, I. 135. 5*f*.

[38] RV. I. 158. 6*a*.

[39] ,, I. 161. 3*c*.

[40] ,, I. 162. 14*a*.

[41] ,, I. 162. 22*a*.

[42] ,, I. 173. 4*a*.

विश्वा ते अनु जोष्याभूद्गौः सूरीन् [43]॥ ४ ॥ प्रेष्ठं वो अतिथिं गृणीषे ।[44] पितुं नु स्तोषम् ।[45] विराट् सम्राड्विभ्वीः प्रभ्वीः ।[46] दृतिं सुरावतो गृहे ।[47] सो चिन्नु न मराति ।[48] नो वयं मराम ।[49] आरे अस्य योजनं हरिष्ठाः ।[50] मधु त्वा मधुला चकार ।[51] ताश्चिन्नु न मरन्ति [52]॥ ५ ॥ स सुन्वत इन्द्रः सूर्यमा ।[53] तृपत्सोममपिबद्विष्णुना सुतं यथावशत् ।[54] स ईं ममाद महि कर्म कर्तवे महामुरुम् ।[55] सैनं सश्चद्देवो देवम् ।[56] अध त्विषींमाँ अभ्योजसा क्रिविं युधाभवत् ।[57] आ रोदसी अपृणदस्य मज्मना प्र वावृधे ।[58] अधत्तान्यं जठरे प्रेमरिच्यत ।[59] यद्देवस्य शवसा प्रारिणा[60] असुं रिणन्नपः ।[61] तव त्यन्नर्यं नृतोऽप इन्द्र [62]॥ ६ ॥ यो नन्त्वान्यनमन्न्योजसा ।[63] कृता इवोप हि प्रसर्स्रे अप्सु [64]॥ ७ ॥

इति द्वितीयाष्टकपादाः ॥[65]

[43] RV. I. 173. 8*c*. Lanman stops here with गौः

[44] RV. I. 186. 3*a*.

[45] RV. I. 187. 1*a* ; Lanman takes महः, the next two letters, also in the *pāda*.

[46] RV. I. 188. 5*a*.

[47] „ I. 191. 10*b*.

[48] RV. I. 191. 10*c*, 11*c*.

[49] „ „ „ 10*d*-12*d*.

[50] „ „ „ 10*c*-12*c*, 13*d*.

[51] „ „ „ 10*f*-12*f*, 13*e*.

[52] „ „ „ 12*c*.

[53] „ II. 19. 5*a*.

[54] „ II. 22. 1*b*.

[55] „ „ 22. 1*c*.

[56] „ „ „ 1*d*-3*d*.

[57] „ „ „ 2*a*.

[58] „ „ „ 2*b*.

[59] „ „ „ 2*c*.

[60] Lanman stops the *pāda* here and makes the rest another.

[61] RV. II. 22. 4*d*.

[62] „ „ „ 4*a* ; from no. 57 till here the original MS. (A) is jumbled up and, at times, even very corrupt. C does not give any of these *pādas*.

[63] RV. II. 24. 2*a*.

तृतीयाष्टकपादा उच्यन्ते ।[66] तुभ्यं दक्ष कविक्रतो यानीमा ।[67] सं राया भूयसा सृज मयोभुना[68] ॥ १ ॥ अतारिषुर्भरता गव्यवः सम्[69] ॥ २ ॥ राजा वृत्रं जङ्घनत्प्रागपागुदक् ।[70] स्वस्त्या गृहेभ्य आ[71] ॥ ३ ॥ अश्विना परिवामिषः पुरूचीः ।[72] अश्विना मधुषुत्तमो युवाकुः ।[73] सोमो अस्मभ्यं द्विपदे ।[74] गोमाँ अग्नेऽविमाँ अश्वी यज्ञः[75] ॥ ४ ॥ अग्ने तमद्य ।[76] अश्वं न स्तोमैः ।[77] क्रतुं न भद्रम् ।[78] ऋध्यामा त ओहैः ।[79] अधा ह्यग्ने ।[80] क्रतोर्भद्रस्य ।[81] रथीर्ऋतस्य ।[82] एभिर्नो अर्कैः ।[83] भवा नो अर्वाङ् ।[84] अग्ने विश्वेभिः ।[85] आभिष्टे अद्य ।[86] गीर्भिर्गृणन्तः ।[87] प्र ते दिवो न ।[88] तव स्वादिष्ठा ।[89] अग्ने संदृष्टिः ।[90] इदा चिदह्न ।[91] श्रिये रुक्मो न ।[92] घृतं न पूतम् ।[93]

[64] RV. II. 35. 5*c*; A both incomplete and corrupt here.
[65] इति द्वितीयाष्टकः, C.
[66] Not found in C.
[67] RV. III. 14. 7*a*.
[68] RV. III. 16. 6*c*.
[69] ,, ,, 33. 12*a*; MS. incomplete.
[70] ,, ,, 53. 11*c*.
[71] RV. III. 53. 20*c*.
[72] ,, ,, 58. 8*a*; MS. incomplete.
[73] ,, ,, 58. 9*a*.
[74] RV. III. 62. 14*a*.
[75] ,, IV. 2. 5*a*.
[76] ,, IV. 10. 1*a*.
[77] ,, IV. 10. 1*b*.
[78] ,, ,, ,, 1*c*.
[79] ,, ,, ,, 1*e*.
[80] ,, ,, ,, 2*a*.
[81] ,, ,, ,, 2*b*.
[82] ,, ,, ,, 2*d*.
[83] ,, ,, ,, 3*a*.
[84] ,, ,, ,, 3*b*.
[85] ,, ,, ,, 3*d*.
[86] ,, ,, ,, 4*a*.
[87] ,, ,, ,, 4*b*.
[88] ,, ,, ,, 4*d*.
[89] ,, ,, ,, 5*a*.
[90] ,, ,, ,, 5*b*.
[91] ,, ,, ,, 5*c*.
[92] RV. IV. 10. 5*e*.
[93] ,, ,, ,, 6*a*.

तनूररेपाः ।[94] तत्तै रुक्मो न ।[95] कृतं चिद्धि ष्मा ।[96] सनेमि द्वेषः ।[97] शिवा नः सख्या ।[98] सन्तु भ्रात्रा ।[99] सा नो नाभिः सदने सस्मिन्नूधन् ॥ ९ ॥[100] ऋञ्जसानः पुरुवार उक्थैः ।[101] पुरुष्टुत क्रत्वा नः शग्धि रायः[102] ॥ ६ ॥ ये असत्रा य ऋधग्रोदसी ये ।[103] यं पूरुभ्यो दीदिवांसं नाग्निम् ।[104] दधिक्राव्णं इष ऊर्जो महो यत्[105] ॥ ७ ॥

इति तृतीयाष्टके पादाः ॥[106]

अथ चतुर्थाष्टकपादाः ।[107] अंहोयुवस्तन्वस्तन्वते वि ।[108] अश्मानं चिच्छवसा दिद्युतो वि ।[109] अत्रा दासस्य नमुचेः शिरो यत् ।[110] ये चाकनन्त चाकनन्त नू ते[111] ॥ १ ॥ एवा न इन्द्रोतिभिरव ।[112] धन्वचरो न वंसगस्तृषाणः ।[113] आप ओषधीरुत नोऽवन्तु ।[114] शृणोतु न ऊर्जां पतिर्गिरः सः[115] ॥ २ ॥ स्वस्ति पन्थामनु चरेम ।[116] अतीयाम निदस्तिरः स्वस्तिभिः ।[117] ऋक्षो न वो मरुतः शिमीवाँ अमः[118] ॥ ३ ॥

[94] RV. IV. 10. 6*b*; MS. incomplete.
[95] ,, IV. 10. 6*d*.
[96] RV. IV. 10. 7*a*.
[97] ,, IV. 10. 7*b*; MS. incomplete.
[98] ,, IV. 10. 8*a*.
[99] ,, IV. 10. 8*b*.
[100] ,, IV. 10. 8*d*; this and the 23 *pādas* preceding it are found only in A.
[101] RV. IV. 21. 5*c*; C corrupt.
[102] RV. IV. 21. 10*c*.
[103] ,, IV. 34. 9*c*.
[104] ,, IV. 39. 2*c*; A corrupt.
[105] ,, IV. 39. 3*a*.
[106] इति तृतीयाष्टकः, C.
[107] Not found in C.
[108] RV. V. 15. 3*a*.
[109] RV. V. 30. 4*c*.
[110] ,, V. 30. 7*c*.
[111] ,, V. 31. 13*a*.
[112] ,, V. 33. 7*a*.
[113] ,, V. 36. 1*c*.
[114] ,, V. 41. 11*c*.
[115] ,, V. 41. 12*a*.
[116] ,, V. 51. 15*a*.
[117] ,, V. 53. 14*a*.
[118] ,, V. 56. 3*c*.

अजीजनन्न ओषधीर्भोजनाय [119]॥ ४ ॥ मरुत्वते गिरिजा एवयामरुत् [120]। प्र शर्धाय प्रयज्यवे सुखादये ।[121] तवसे भन्ददिष्टये ।[122] प्र विश्नना ब्रुवत एवयामरुत् ।[123] क्रत्वा तद्वो मरुतो नाधृषे शवः ।[124] दाना मह्ना तदेषाम् ।[125] सुशुक्कानः सुभ्व एवयामरुत् ।[126] न येषामिरी सधस्थ ईष्ट आँ ।[127] अग्नयो न स्वविद्युतः ।[128] स चक्रमे महतो निरुरुक्रमः ।[129] समानस्मात्सदस एवयामरुत् ।[130] यदायुक्त त्मना स्वादधि ष्णुभिः ।[131] विष्पर्धसो विमहसः ।[132] स्वनो न वोऽमवान्रेजयद्वृषा ।[133] त्वेषो ययिस्तविष एवयामरुत् ।[134] दीर्घं पृथु पप्रथे सद्म पार्थिवम् ।[135] येषामज्मेष्वा महः ।[136] अद्वेषो नो मरुतो गातुमेतन ।[137] श्रोता हवं जरितुरेवयामरुत् ।[138] विष्णोर्महः समन्यवो युयोतन ।[139] स्मद्रथ्यो३न दंसना ।[140] गन्ता नो यज्ञं यज्ञियाः सुशमि ।[141] ज्येष्ठासो न पर्वतासो व्योमनि ।[142] यूयं तस्य प्रचेतसः ।[143] द्रुन्नो वन्वन् क्रत्वा

[119] RV. V. 83. 10*c*; Lanman takes the next letter, कं, also in the *pāda*.

[120] RV. V. 87. 1*b*. [121] RV. V. 87. 1*c*.
[122] ,, ,, 1*d*. [123] ,, ,, 2*b*.
[124] ,, ,, 2*c*. [125] ,, ,, 2*d*.
[126] ,, ,, 3*b*. [127] ,, ,, 3*c*.
[128] ,, ,, 3*d*. [129] ,, ,, 4*a*.
[130] ,, ,, 4*b*. [131] ,, ,, 4*c*.
[132] ,, ,, 4*d*. [133] ,, ,, 5*a*.
[134] ,, ,, 5*b*. [135] ,, ,, 7*c*.
[136] ,, ,, 7*d*. [137] ,, ,, 8*a*.
[138] ,, ,, 8*b*. [139] ,, ,, 8*c*.
[140] ,, ,, 8*d*. [141] ,, ,, 9*a*.
[142] ,, ,, 9*c*. [143] ,, ,, 9*d*; this and the 22 *pādas* preceding it are found only in A which is very often either corrupt or incomplete.

नार्वी[144] ॥५॥ औणोर्दुरं उस्त्रियाभ्यो वि दृळहा ।[145] निकाममुरमंणसं येन ।[146] अच्युंता चिद्वीळिता स्वोंजः ।[147] असद्यथा जरित्र उत सूरिः [148] ॥ ६ ॥ आ रश्मयो गभंस्त्योः स्थूरयोः ।[149] त्वद्भियेन्द्र पार्थिवानि विश्वा ।[150] यद्वा पञ्च क्षितीनां द्युम्नमा भंर ।[151] अधं स्मा यच्छ तन्वे३ तनें च छर्दिः ।[152] आ ये वयो न वर्वृतत्यामिंषि ।[153] महि राधों विश्वजंन्यं दधांनान् [154] ॥ ७ ॥ तिरस्तमों ददृश ऊर्म्यास्वा ।[155] श्यावा स्वंरुषो वृषा ।[156] शतं पूर्भिर्यविष्ठ पाह्यंहंसः ।[157] समेद्धारं.शतं हिमाः ।[158] त्वं नंश्चित्र ऊत्या ।[159] मा कांकुम्बीरमुद्वृंहो वनस्पतिंम् [160] ॥ ८ ॥

चतुर्थाष्टकपादाः समाप्ताः ॥[161]

अथ पञ्चमाष्टकपादाः ।[162] क १ त्या वल्गू पुंरुहूताद्य ।[163] न य ईषंन्ते जनुषोऽया नु ।[164] प्र ते अग्नयोऽग्निभ्यो वरं निः ।[165] दा नों अग्ने धिया रयिं सुवीरंम् [166] ॥ १ ॥ नकिः सुदासो रथम् ।[167] पूर्वीश्चन्

[144] RV. VI. 12. 4c; A incomplete.
[145] ,, VI. 17. 6c; A corrupt.
[146] ,, VI. 17. 10c.
[147] RV. VI. 22. 6c.
[148] ,, VI. 23. 10c.
[149] ,, VI. 29. 2c; this and the preceding two *pādas* incomplete in A.
[150] RV. VI. 31. 2a.
[151] ,, VI. 46. 7c; this and the two following *pādas* incomplete in A.
[152] RV. VI. 46. 12c.
[153] ,, VI. 46. 14c.
[154] ,, VI. 47. 25a.
[155] ,, VI. 48. 6c; this and the two *pādas* following incomplete and corrupt in A.
[156] RV. VI. 48. 6d.
[157] RV. VI. 48. 8c.
[158] ,, ,, 8d.
[159] ,, ,, 9a.
[160] ,, ,, 17a.
[161] इति चतुर्थाष्टकः, C.
[162] Not found in C.
[163] RV. VI. 63. 1a; A corrupt.
[164] RV. VI. 66. 4a.
[165] ,, VII. 1. 4a.
[166] ,, VII. 1. 5a; A corrupt.
[167] ,, VII. 32. 10a; A corrupt.

प्रसितयस्तरन्ति तम् [168]॥ ३ ॥ सुप्रीतो अग्निः सुधितो दम आ[169]॥ ४ ॥ उच्छन्ती या कृणोषि मंहना महि ।[170] तस्यास्ते रत्नभाज ईमहे वयम् [171]॥ ६ ॥ अद्या मुरीय यदि यातुधानो अस्मि ।[172] उपस्तुतिर्मघोनां प्र त्वावतु ।[173] परिष्कृतस्य रसिन इयमासुतिः ।[174] निन्दिताश्वः प्रपथी परमज्याः ।[175] इन्द्र इत्सोमपा एकः ।[176] य ऋते चिद्गास्पदेभ्यः ।[177] तुरीयमिद्रोहितस्य पाकस्थामानम् [178]॥ ७ ॥ यथा चिच्चैद्यः कशुः शतमुष्ट्रानाम् [179]॥ ८ ॥

(इति)[180] पञ्चमाष्टके (पादाः)[181] ॥

अथ षष्ठाष्टकपादाः ।[182] भूर्णिमश्वं नयत्तुजा पुरो गृभा ।[183] उत मे प्रयियोर्वयियोः ।[184] तिसृणां सप्ततीनाम् ।[185] श्यावः प्रणेता भुवत् ।[186]

168 RV. VII. 32. 13*c*; A incomplete.

169 RV. VII. 42. 4*c*; A corrupt.

170 ,, VII. 81. 4*a*: A incomplete.

171 ,, VII. 81. 4*c*; A corrupt.

172 ,, VII. 104. 15*a*; A incomplete.

173 ,, VIII. 1. 16*c*; A incomplete.

174 ,, VIII. 1. 26*c*; A & C corrupt.

175 ,, VIII. 1. 30*c*; A incomplete and C corrupt.

176 ,, VIII. 2. 4*a*; A corrupt.

177 ,, VIII. 2. 39*a*; A corrupt.

178 ,, VIII. 3. 24*c*; C corrupt; two letters following this *pāda* in A not clear.

179 RV. VIII. 5. 37*c*; A and C both corrupt.

180 Missing in A.

181 Missing in A; इति पञ्चमाष्टकः, C.

182 Not found in C.

183 RV. VIII. 17. 15*c*; A incomplete.

184 RV. VIII. 19. 37*a*; both A and C corrupt.

185 ,, ,, ,, 37*c*.

186 RV. VIII. 19. 37*d*; A incomplete.

वि द्वीपानि पापतन्तिष्ठद्दुच्छुना ।[187] गोभिर्वाणो अज्यते सोभरीणाम् ।[188]
आ श्येनासो न पक्षिणो वृथा नरः [189]॥ १ ॥ उप त्वा कर्मन्नूतये स नो
युवा ।[190] यो न इदमिदं पुरा ।[191] चित्र इद्राजा राजका इदन्यके ।[192]
आ सुगम्याय सुगम्यम् ।[193] सुप्रावर्गं सुवीर्यं सुष्ठु वार्यम् ।[194] उप वो
विश्ववेदसो नमस्युराँ ।[195] यथा वशन्ति देवास्तथेदसत् [196]॥ ३ ॥
आदित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाभुवा ।[197] सजोषसा उषसा सूर्येण च ।[198]
दिवा पृथिव्याद्रिभिः सचाभुवा ।[199] अद्भिर्मरुद्भिर्भृगुभिः सचाभुवा ।[200]
विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम् ।[201] इषं नो वोळ्हमश्विना ।[202] सोमं
सुतं महिषेवाव गच्छथः ।[203] त्रिर्वर्तिर्यातमश्विना ।[204] प्रजां च धत्तं
द्रविणं च धत्तम् ।[205] ऊर्जं नो धत्तमश्विना ।[206] मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो
हवम् ।[207] आदित्यैर्यातमश्विना ।[208] सोमं सुन्वतो अश्विना ।[209]
श्यावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।[210] अश्विना तिरो अह्न्यम् ।[211] पिबतं

187 RV. VIII. 20. 4*a*.
188 RV. VIII. 20. 8*a*.
189 ,, VIII. 20.10*c*; A corrupt.
190 ,, VIII. 21. 2*a*; A & C.
191 ,, VIII. 21. 9*a*.
192 ,, VIII. 21. 18*a*.
193 ,, VIII. 22. 15*a*; A corrupt.
194 ,, VIII. 22. 18*a*.
195 ,, VIII. 27. 11*c*.
196 ,, VIII. 28. 4*a*; A incomplete.
197 ,, VIII. 35. 1*b*.
198 ,, VIII. 35. 1*c*--21*c*.
199 RV. VIII. 35. 2*b*.
200 RV. VIII. 35. 3*b*.
201 ,, ,, 4*b*-6*b*.
202 ,, ,, 4*d*-6*d*.
203 ,, ,, 8*b*-9*b*.
204 ,, ,, 8*d*-9*d*.
205 ,, ,, 10*b*-12*b*.
206 ,, ,, 10*d*-12*d*.
207 ,, ,, 13*b*-15*b*.
208 ,, ,, 13*d*-15*d*.
209 ,, ,, 16*d*-18*d*.
210 ,, ,, 19*a*-21*a*.
211 ,, ,, 19*d*-21*d*.

सोम्यं मधु ।[212] अवस्युर्वीमहं हुवे ।[213] यं ते भागमधारयन् ।[214] विश्वाः सेहानः पृतनाः ।[215] उरु ज्रयः समप्सुजित् ।[216] श्यावाश्वस्य सुन्वतः ।[217] तथा शृणु यथा शृणोः ।[218] प्र त्रसदस्युमाविथ ।[219] त्वमेक इन्नृषाह्ये ।[220] प्र सुन्वतः शचीपते ।[221] माध्यंदिनस्य सवनस्य ।[222] वृत्रहन्ननेद्य ।[223] सेहान उग्र पृतनाः ।[224] सस्थावाना यवयसि ।[225] क्षेमस्य च प्रयुजश्च त्वम् ।[226] क्षत्राय त्वमवसि ।[227] श्यावाश्वस्य रेभतः ।[228] अग्ने मन्मानि तुभ्यं कम् ।[229] त्वं ह्यसि पूर्व्यः ।[230] त्वं देवेषु पूर्व्य ।[231] वयं तदस्य संभृतं वसु ।[232] यदग्ने स्यामहं त्वम्[233] ॥ ३ ॥ दधानो गोमदश्ववत् ।[234] अभि वो वीरमन्धसो मदेषु

[212] RV. VIII. 35. *22b*.

[213] ,, ,, *22d-24d*; this and the preceding 16 *pādas* found only in A which is generally incomplete and often corrupt.

[214] RV. VIII. 36. *1c-6c*.

[215] RV. VIII. 36. *1d-6d*.

[216] ,, ,, *1e-6e*.

[217] ,, ,, *7a*; last letter missing in A.

[218] ,, ,, *7b*; 37.*7b*.

[219] ,, ,, *7d*; 37.*7d*.

[220] ,, ,, *7e*; 37.*7e*.

[221] ,, VIII. 37. *1b*; A has *1a* before this.

[222] ,, VIII. 37. *1d-6d*; A incomplete.

[223] ,, ,, *1e-6e*; both A and C corrupt.

[224] ,, ,, *2a*; Missing in A.

[225] ,, ,, *4a*; A corrupt.

[226] ,, ,, *5a*; C corrupt.

[227] ,, ,, *6a*.

[228] ,, ,, *7a*; Missing in A.

[229] RV. VIII. 39. *3a*.

[230] RV. VIII. 39. *3d*.

[231] RV. VIII. 39. *10b*.

[232] RV. VIII. 40. *6c*.

[233] ,, ,, 44. *23a*.

[234] ,, ,, 46. *5a*.

गाय ।[235] महः सु वो अरंमिषे स्तवांमहे ।[236] यज्ञेभिर्गीर्भिर्विश्वमंनुषां मरुतांम् ।[237] ये पातयंन्ते अज्मंभिः ।[238] यज्ञं मंहिष्वणीनां सुम्नम् ।[239] एतन्मते शुद्धबृहती उपरिष्टात् बृहत्या वा ।[240] सुम्नं तु विष्वणीनां प्राध्वरे ।[241] सनिंतः सुसंनितरुग्र ।[242] प्रासहा सम्राट् सहुरिं सहंन्तम् ।[243] दश श्यावीनां शता ।[244] उचथ्ये ३ वपुंषि यः स्वराट् ।[245] अश्वैषितं रजेषितं शुनैषितम् ।[246] न यं दुध्रा वरन्ते न स्थिरा मुरः ।[247] वयं घा ते त्वे इदु ।[248] पर्षि दीने गंभीर आँ [249]॥ ४ ॥ न सीमदेव आपत् ।[250] त्वं चित्ती तव दक्षैर्दिवः [251]॥ ५ ॥ प्रेष्ठं वो अतिंथिम् ।[252] ता वावृधाना उपं सुष्टुतिं दिवः ।[253] त्वं वृत्राणि हंस्यप्रतीन्येक इत् ।[254] विश्वाः पृतना अभिभूतरं नरंम् ।[255] क्रत्वा वरिष्ठं वरं आमुरिंमुत ।[256] स्वर्पतिं यदीं वृधे ।[257] सुदीतयो वो अद्रुहः ।[258] त्वं पुरं इन्द्र चिकिदेना वि [259]॥ ६ ॥ त्वां शुंष्मिन् पुरुहूत ।[260] स इन्द्र स्तोमंवाहसामिह श्रुधि ।[261] आशुं

[235] RV. VIII. 46. 14*a*.

[236] RV. VIII. 46. 17*a*.

[237] ,, ,, ,, 17*c*.

[238] ,, ,, ,, 18*a*.

[239] ,, ,, ,, 18*c*.

[240] This line not found in A.

[241] ,, ,, ,, 18*d*; A corrupt and incomplete.

[242] RV. VIII. 46. 20*a*.

[243] RV. VIII. 46. 20*c*; Missing in A.

[244] ,, ,, ,, 22*c*; A incomplete.

[245] ,, ,, ,, 28*a*; A incomplete.

[246] ,, ,, ,, 28*c*; ,,

[247] ,, ,, 66. 2*a*; ,,

[248] ,, ,, 66. 13*a*; A corrupt.

[249] ,, ,, 67. 11*a*; A corrupt.

[250] ,, ,, 70. 7*a*.

[251] ,, ,, 79. 4*a*; A has VIII. 74. 1*a* instead.

जेतारं हेतारं रथीतमम् [262]॥ ७ ॥ स हि ष्मा जरितृभ्य आ [263]॥ ८ ॥

षष्ठाष्टके पञ्चसप्ततिपादाः [264]॥ ७५ ॥

अथ सप्तमाष्टकपादाः ।[265] ध्वस्रयोः पुरुषन्त्योः [266]॥ १ ॥ त्वेषं रूपं कृणुते वर्णो अस्य सः ।[267] समीचीनाः सुदानवः प्रीणन्ति तम् ।[268] स मध्व आ युवते वेविजान इत् ।[269] जहि शत्रुमन्तिके दूरके च यः ।[270] दध्ना यदीमुन्नीता यशसा गवाम् [271]॥ ३ ॥ नमस्यन्तीरुपं च यन्ति ।[272] द्विर्यपञ्च स्वयंशसम् [273]॥ ४ ॥ तमीं हिन्वन्त्यपसो यथा रथम् ।[274] समुद्रस्याधि विष्टपि मनीषिणः ।[275]जनयञ्ज्योतिर्मन्दना

[252] RV. VIII. 84. 1*a*; C corrupt; A omits the *pāda*.

[253] RV. VIII. 87. 4*c*; Missing in A.

[254] RV. VIII. 90. 5*c*.

[255] RV. VIII. 97. 10*a*; A incomplete.

[256] ,, ,, 97. 10*c*; A incomplete.

[257] ,, ,, 97. 11*c*; A incomplete and corrupt.

[258] ,, ,, ,, 12*c*; A incomplete and corrupt.

[259] RV. VIII. 97. 14*a*; A incomplete.

[260] RV. VIII. 98. 12*a*; A corrupt.

[261] ,, ,, 99. 1*c*; ,,

[262] ,, ,, 99. 7*c*; A incomplete.

[263] ,, IX. 20. 2*a*.

[264] इति षष्ठाष्टकः, C.

[265] Not found in C.

[266] RV. IX. 58. 3*a*; A corrupt.

[267] RV. IX. 71. 8*a*.

[268] ,, ,, 74. 4*c*; A incomplete.

[269] ,, ,, 77. 2*c*; A and C corrupt.

[270] ,, ,, 79. 5*c*; C corrupt and A incomplete.

[271] ,, ,, 81. 1*c*.

[272] ,, ,, 95. 3*c*; A corrupt.

[273] ,, ,, 98. 6*a*.

[274] ,, ,, 107. 13*c*; A incomplete.

[275] ,, ,, 107. 14*c*.

अवीवशन् ।[276] त्वं ह्य१ङ्ग दैव्या ।[277] आ वच्यस्व सुदक्ष चम्वोः सुतः ।[278] नृभिर्येमानो जज्ञानः पूतः [279]॥ ९ ॥ आ यस्मिन्मना हवींष्यग्नौ ।[280] तमुस्रामिन्द्रं न रेजमानम् ।[281] व्रतो बतासि यम नैव ते ।[282] अति द्रव सारमेयौ श्वानौ ।[283] इदं नम ऋषिभ्यः पूर्वजेभ्यः [284]॥ ६ ॥ युजानो अश्वा वातस्य धुनी ।[285] विद्मा ह्यस्य भोजनमिनस्य [286]॥ ७ ॥ ओजः कृष्वसं गृभाय त्वे अपि [287]॥ ८ ॥

सप्तमाष्टके त्रयोविंशतिपादाः ॥ २३ ॥[288]

अथाष्टमाष्टकपादाः ।[289] स्पार्हं गवामूधःसु वक्षणास्वा ।[290] भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणा महान् [291]॥ १ ॥ येभ्यो होत्रां प्रथमामायेजे मनुः [292]॥ २ ॥ त्वं सिन्धो कुभया गोमतीं क्रुमुम् [293]॥ ३ ॥ स सूर्यः

[276] RV. IX. 107. 26*c*; A & C corrupt.
[277] ,, ,, 108. 3*a*; A very corrupt.
[278] RV. IX. 108. 10*a*; A & C corrupt.
[279] ,, ,, 109. 8*a*; A incomplete.
[280] ,, X. 6. 3*c*; C corrupt.
[281] ,, X. 7. 5*a*; C corrupt.
[282] ,, X. 10. 13*a*; ,,
[283] RV. X. 14. 10*a*; A corrupt.
[284] RV. X. 14. 15*c*; C corrupt.
[285] ,, ,, 22. 4*a*; A incomplete and has RV. X. 23. 2*a* preceding this, but there is no corresponding text. This is probably the reason why C omits this line.
[286] RV. X. 24. 6*c*; A incomplete.
[287] RV. X. 44. 4*c*; C corrupt.
[288] इति सप्तमाष्टकः, C.
[289] Not found in C.
[290] RV. X. 49. 10*c*; A corrupt.
[291] RV. X. 50. 4*a*; A incomplete.
[292] ,, ,, 63. 7*a*; A incomplete.
[293] ,, ,, 75. 6*c*; C corrupt.

पर्युरू वरांस्याः ।[294] ऋभुर्ऋभुक्षा ऋभुर्विभ्वतो मदः ।[295] सहो न इन्द्रो वह्निभिर्न्येषां चर्षणीनाम् ।[296] ये युक्त्वाय पञ्च शता [297]॥ ४ ॥ अवीरे क्रतौ वि दविद्युतन्न ।[298] सा वसु दधती श्वशुराय ।[299] प्रति ब्रवाणि वर्तयते अश्रु ।[300] अपामीवां सविता साविषन्न्यक् ।[301] निष्टिग्र्यः पुत्रमा च्यावयोतये ।[302] कदा वसो स्तोत्रं हर्यत आ ।[303] सुमित्र इत्थास्तौ-द्दुर्मित्र इत्थास्तौत् ।[304] वसवो रुद्रा आदित्या उपरिस्पृशं मा ।[305] मूर्धा रथस्य चाकन्न ।[306] अवोर्वा यद्धात्तनूष्ववः [307]॥ ७ ॥ यं ते श्येन श्चारुमवृकं पदा ।[308] इमा ब्रह्मेन्द्र तुभ्यं शंसि ।[309] जोषा सवितर्यस्य ते ।[310] आ वश्चित्तमा वो व्रतम् ।[311] पितुभृतो न तन्तुमित्सुदानवः [312]॥ ८ ॥

अष्टमाष्टके त्रयोविंशति पादाः ॥ २३ ॥ अष्टकसंख्या ॥ ८ ॥[313]

पादविधानभाष्यं संपूर्णम् ॥[314]

॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥[315]

[294] RV. X. 89. 2*a*; incomplete.
[295] RV. X. 93. 8*a*; A incomplete.
[296] ,, ,, 93. 9*c*; A and C corrupt.
[297] ,, ,, 14*c*; C corrupt.
[298] RV. ,, 95. 3*c*; C corrupt.
[299] RV. X. 95. 4*a*.
[300] ,, ,, 13*a*; A ,,
[301] ,, ,, 100. 8*a*; C corrupt.
[302] ,, ,, 101. 12*c*; A and C corrupt.
[303] ,, ,, 105. 1*a*; A incomplete.
[304] ,, ,, 105. 11*b*; ,,
[305] ,, ,, 128. 9*c*.
[306] ,, ,, 132. 4*c*
[307] ,, ,, 132. 5*c*; C corrupt.
[308] ,, ,, 144. 5*a*; ,,
[309] ,, ,, 148. 4*a*.
[310] ,, ,, 158. 2*a*.
[311] ,, ,, 166. 4*c*.
[312] ,, ,, 172. 3*a*; C corrupt.
[313] Not found in C.
[314] इति पादविधानानुक्रमणिका, C; पादविधानं संपूर्णं, A.
[315] Not found in C.

APPENDIX A

Index of Verses

(Figures indicate the number of the verse)

APPENDIX B

Index of Metres

(Figures in Devanagari indicate the scheme of the Metre while those in Roman give the number of the page)

APPENDIX C

List of Pādas Discussed

I. 2. *8a*
,, 3. *3a*
,, 7. *2a*
,, 10. *4c*
,, 25. *19a*
,, 31. *9a*
,, 36. *12a*
,, 48. *4c*
,, ,, *7c*
,, ,, *8a*
,, ,, *10a*
,, 51. *5c*
,, 57. *4c*
,, 59. *4a*
,, 60. *4c*
,, 61. *1c*
,, 62. *5a*
,, 71. *4c*
,, ,, *5a*
,, 85. *3c*
,, 88. *2c*
,, 103. *2c*
,, 114. *2c*

I. 116. *22a*
,, 120. *2a*
,, 122. *5c*, *6c*, *14c*
,, 127. *1a*, *3a*, *6a*
,, 129. *11a*
,, 133. *6a*
,, 135. *5f*
,, 158. *6a*
,, 161. *3c*
,, 162. *14a*, *22a*
,, 173. *4a*, *8c*
,, 186. *3a*
,, 187. *1a*
,, 188. *5a*
,, 191. *10b*, *10c*, *11c*
,, ,, *10d-12d*
,, ,, *10e-12e*, *13d*
,, ,, *10f-12f*, *13e*
,, ,, *12c*
II. 19. *5a*
,, 22. *1abcd*
,, ,, *2abcd*

II. ,, *3ad*
,, ,, *4ad*
,, 24. *2a*
,, 35. *5c*
III. 14. *7a*
,, 16. *6c*
,, 33. *12a*
,, 53. *11c*, *20c*
,, 58. *8a*, *9a*
,, 62. *14a*
IV. 2. *5a*
,, 10. *1abce*
,, ,, *2abd*
,, ,, *3abd*
,, ,, *4abd*
,, ,, *5abce*
,, ,, *6abd*
,, ,, *7ab*
,, ,, *8abd*
,, 21. *5c*, *10c*
,, 34. *9c*
,, 39. *2c*, *3a*
V. 15. *3a*

IX. 71. 8*a*
,, 74. 4*c*
,, 77. 2*c*
,, 79. 5*c*
,, 81. 1*c*
,, 95. 3*c*
,, 98. 6*a*
,, 107. 13*c*, 14*c*
,, ,, 26*c*
,, 108. 3*a*, 10*a*
,, 109. 8*a*
X. 6. 3*c*
,, 7. 5*a*

X. 10. 13*a*
,, 14. 10*a*, 15*c*
,, 22. 4*a*
,, 23. 2*a*
,, 24. 6*c*
,, 44. 4*c*
,, 49. 10*c*
,, 50. 4*a*
,, 63. 7*a*
,, 75. 6*c*
,, 89. 2*a*
,, 93. 8*a*
,, ,, 9*c*, 14*c*

X. 95. 3*c*
,, ,, 4*a*, 13*a*
,, 100. 8*a*
,, 101. 12*c*
,, 105. 1*a*, 11*b*
,, 128. 9*c*
,, 132. 4*c*, 5*c*
,, 144. 5*a*
,, 148. 4*a*
,, 158. 2*a*
,, 166. 4*c*
,, 172. 3*a*

1·25

PAMPHLETS

1939

Rs. A.

VARIANT VERSION OF THE EKĀGNIKĀṆḌA. (Reprinted from the Adyar Library Bulletin, October, 1939). Edited *by* K. Madhava Krishna Sarma ... 0 3

1940

RĀJAMṚGĀṄKA OF BHOJA. (Reprinted from the Adyar Library Bulletin, October, 1940). Edited *by* K. Madhava Krishna Sarma 0 4

1942

ṢAṬPAÑCĀS'IKĀ, a S'ilpas'āstra manual. (Reprinted from the Adyar Library Bulletin. February, 1942). Edited *by* K. Madhava Krishna Sarma ... 0 5

PRAMĀṆAMAÑJARĪ OF SARVADEVA. (Reprinted from the Adyar Library Bulletin, May, 1942). Edited *by* K. Madhava Krishna Sarma ... 0 6

A LIST OF MANUSCRIPTS. (Reprinted from the Adyar Library Bulletin, October, 1942) ... 1 0

THE PATH OF GREATNESS. (Reprinted from the Adyar Library Bulletin, December, 1942), *by* Dr. G. S. Arundale ... 0 6

1943

VIS'EṢĀMṚTA of Tryambaka Mis'ra. (An orthographical lexicon), Edited *by* H. G. Narahari. (Reprinted from the Adyar Library Bulletin, May, 1943) ... 0 12

A SANSKRIT LETTER OF MOHAMAD DARA SHUKOH with English Translation and Notes *by* Prof. C. Kunhan Raja. (Reprinted from the Adyar Library Bulletin, October, 1940, May and October, 1943) ... 0 12

1946

DHARMACAURYARASĀYANA OF GOPĀLAYOGĪNDRA—Edited *by* H. G. Narahari. (Reprinted from the Adyar Library Bulletin, October and December, 1946) ... 1 12

1948

SAṀSKṚTAGRANTHIVIGHAṬANA—*by* Prof. C. Kunhan Raja ... 0 8

CANDRAVĀKYAS OF VARARUCI—Edited *by* Prof. C. Kunhan Raja with Appendices ... 2 0

BHĀRATA-RĀṢṬRA-SAṄGHAṬANĀ (Indian Constitution in Sanskrit verses)—a sample—*by* Prof. C. Kunhan Raja ... 1 8

LANGUAGE PROBLEM IN INDIA—(Reprint from the Adyar Library Bulletin, Vol. XII, Part 4, December, 1948.) ... 1 0

	Rs.	A.
Sanskrit in India—*by* G. Srinivasa Murti. (Reprint from the Adyar Library Bulletin, Vol. XII, Part 3, October, 1948) ...	1	0
Influence of Indian Thought on French Literature—*by* Prof. Louis Renou. (Reprint from the Adyar Library Bulletin, Vols. XII and XIII) ...	0	12

1949

The Future Role of Sanskrit (Sanskrit Language)—*by* C. Kunhan Raja. (Reprint from the Adyar Library Bulletin, Vol. XIII, Part 1, February, 1949) ...	0	12
The Future Role of Sanskrit (Sanskrit Literature, Sanskrit Scholarship and Sanskrit Scholars) *by* Louis Renou and C. Kunhan Raja ...	1	8
Daśakumārakathāsāra of Appayāmātya—Edited *by* H. G. Narahari ...	1	0
Brahmasūtrabhāṣya-siddhāntasaṁgraha *by* S'rī Upaniṣad-brahmayogin—Edited by Pandit V. Krishnamacharya. (Reprint from the Adyar Library Bulletin, Vol. XIII, Parts 2 and 3) ...	1	8
India's Cultural Role in the World *by* C. Kunhan Raja (Reprint from the Adyar Library Bulletin, Vol. XIII, Part 4) ...	0	12

1950

Ode to India. Composed by C. Kunhan Raja on the Occasion of the Proclamation of the Indian Republic on Thursday, 26th January 1950. (Reprint from the Adyar Library Bulletin, Vol. XIV, Part 1.) ...	0	6
Pādavidhāna of S'aunaka with Bhāṣya—Edited *by* H. G. Narahari. (Reprint from the Adyar Library Bulletin, Vols. XIII and XIV) ...	1	0
Hindu Religion and Hindu Customs—*by* C. Kunhan Raja. (Reprint from the Adyar Library Bulletin, Vol. XIV, Part 1.)...	0	8

IN THE PRESS

Aristotle's Katharsis and Bharata's Sthāyibhāvas *by* Prof. C. Kunhan Raja.

Language—Barrier or Bridge *by* A. Sita Devi.
